

Osvrti, recenzije, prikazi

Radmila Frantal

Obilježavanja Dana sjećanja na žrtve holokausta na primjeru Ekonomske i turističke škole Daruvar

Obilježavanje Dana sjećanja na žrtve holokausta, edukativna, kulturna i mirovna aktivnost po kojoj je Ekonomska i turistička škola Daruvar prepoznatljiva već niz godina, vezana je uz provedbu i primjenu Građanskog odgoja i obrazovanja u školi od 2012. godine nadalje.

Ekperimentalna provedba Građanskog odgoja i obrazovanja

Školske godine 2012./2013. i 2013./2014. Ekonomska i turistička škola Daruvar sudjelovala je u eksperimentalnoj primjeni Građanskog odgoja i obrazovanja u okviru projekta „*Novo doba ljudskih prava i demokracije u školama*“ uz financijsku potporu EU-a u sklopu darovnice IPA 2009. Provedba je uspješno izvedena u suradnji s organizacijama civilnog društva, posebice Mrežom mladih Hrvatske, Centrom za mirovne studije, GONG-om, Zagreb. Podršku su dali i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te Agencija za odgoj i obrazovanje (AZOO).

Među mnogim školama, i ova škola prijavila se na natječaj za eksperimentalnu provedbu 2012. godine i bila izabrana kao jedna od samo dviju srednjih škola u Hrvatskoj u kojima će se primjenjivati Građanski odgoj i obrazovanje u okviru spomenute darovnice. Izbor je izvršio istraživački tim spomenutog projekta vrednujući sveukupni dotadašnji rad pojedinih nastavnika s učenicima u području ljudskih prava te višegodišnje sudjelovanje učenika u Školi ljudskih prava za mlade u organizaciji Centra za mirovne studije iz Zagreba.

Također su uzeta u obzir motivacijska pisma nastavnika prilikom prijave, stupanj poznavanja pojedinih strukturnih dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja, ideje o načinima i metodama integracije Građanskog odgoja i obrazovanja u školi te profil prijavljenih nastavnika.

Odluka ministra o eksperimentalnoj provedbi Građanskog odgoja i obrazovanja donesena je 6. rujna 2012. (***Odluka o eksperimentalnoj provedbi i praćenju provedbe Kurikuluma građanskoga odgoja i ob-***

razovanja u dvanaest osnovnih i srednjih škola u 2012./2013. i 2013./2014. školskoj godini). Nekoliko nastavnika i školska pedagoginja osposobljeni su za razvoj kompetencija - znanja, vještina i stavova u provođenju nastave Građanskog odgoja i obrazovanja prema njegovim temeljnim dimenzijama. Stručna usavršavanja nastavnika su realizirana pod pokroviteljstvom AZOO-a.

Nakon uspješne eksperimentalne provedbe aktivnosti Građanskog odgoja i obrazovanja (GOO) nastavljene su i nadalje u šk. godini 2014./2015. i 2015./2016., ne samo međupredmetno, već i putem brojnih školskih projekata, izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti. Uspostavljena je dobra suradnja s raznim udrugama, organizacijama civilnog društva, lokalnom samoupravom, Bjelovarsko-bilogorskom županijom, medijima i državnim institucijama. Provedene su zajedničke aktivnosti u suradnji s izvanskolskim partnerima.

Izvedbeni plan nastave temeljen je na **kurikulumu Građanskoga odgoja i obrazovanja koji je donesen u kolovozu 2012. godine**, a donijelo ga je Ministarstvo, znajući obrazovanja i sporta te Agencija za odgoj i obrazovanje. Kurikulum definira strukturne dimenzije građanske kompetencije u okviru nacionalne, europske i međunarodne zajednice i razvrstava ih u sljedeće: ljudsko-pravna, politička, društvena, kulturna, gospodarska i ekološka dimenzija.

Način izvođenja nastave definiran je u spomenutom dokumentu prema kojem „Građansko znanje, vještine i stajališta razvijaju se na način da se učenici dovode u situacije u kojima opisuju, analiziraju, tumače, prosuđuju i rješa-

vaju moralne i druge dvojbe oslanjajući se na demokratska načela te se osvjedočuju o ispravnosti i učinkovitosti svojih odluka uz vlastito činyenje kako bi postupno učvrstili svoj građanski identitet.“ I nadalje: „Prikladne aktivnosti za razvijanje građanske kompetencije su organizacija i provođenje odgovarajućih aktivnosti kojima se obilježavaju posebni dani ili sudjeluje u odgovarajućim akcijama“ (Kurikulum, 2012, str. 32). Kao jedan primjer odabran je Dan sjećanja na žrtve holokausta.

Odaziv učenika, potpora roditelja i lokalne zajednice bili su izuzetno dobri pa su aktivnosti hrabro nastavljene i dalje. Iz konkretnog rada s učenicima zaključeno je da učenici žele slobodno iskazivati svoja mišljenja i biti aktivni sudionici društva, biti „važni“ kao osobe, oni koji mijenjaju i utječu na razvoj svoje zajednice. Nisu zadovoljni samo pasivnim statusom u društvu, već žele i aktivnu ulogu građanina što znači da kreiraju, mijenjaju i reformiraju svoje društvo u cilju zajedničke dobrobiti. Mladi primaju sve dobrote i humane vrijednosti koje im želimo dati. Za to često treba mnogo strpljenja i hrabrosti, ali kada im se otvore vidici i maknu mračne prepreke sačinjene od predrasuda i raznih, nerijetko i opasnih ideologija, to je onda najveća nagrada za nastavnika koji ih odgaja i uči.

Holokaust kao tema u nastavi Građanskog odgoja i obrazovanja

Ljudsko-pravna dimenzija Građanskog odgoja u središte poučavanja stavlja dostojanstvo osobe, ljudska prava, slobode i odgovornosti u nacionalnom, europskom i međunarodnom pravnom sustavu - ravnopravnost u odnosu na

dob, spol, etničku, vjersku, klasnu i drugu pripadnost, rasu i druge razlike - vladavinu prava i zaštitu ljudskih prava - suzbijanje neljudskog, ponižavajućeg i nepoštenog ponašanja - suzbijanje društvene isključenosti na različitim razinama. U poučavanju treba postići takve građanske vrijednosti da učenik poštuje svoju i druge kulture, kao i njihov doprinos Hrvatskoj, Europi i svijetu u cjelini, i da je privržen načelima uzajamnog razumijevanja, suradnje, povjerenja i solidarnosti među ljudima, da se aktivno zalaže za uklanjanje stereotipa, predrasuda, diskriminacije i drugih oblika nepravednog i neljudskog postupanja među ljudima po različitim osnovama (Kurikulum, 2012, str. 33-40).

Događanja kao holokaust, genocid i strahote brojnih ratova iz prošlosti, ratova na našem području, posebice Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata, izvor su bezbrojnih primjera povrede osnovnih ljudskih prava. To su teme na temelju kojih se kvalitetnim i pažljivim poučavanjem mladih mogu snažno prenijeti poruke o povredi tih prava i o strašnim posljedicama za čovječanstvo do kojih dolazi u zajednicama u kojima se podržavaju predrasude i stereotipi, i provodi diskriminacija po raznim osnovama. Poruka koju učenici izvode, ista je, i vrijedi za sva vremena, a uopćeno rečeno glasi ovako: Prošla stradanja, stare isključivosti i etnički sukobi, vjerske i rasne netrpeljivosti ne smiju biti pokretač novih nasilja niti opravdanje za novu mržnju.

Jedan od pokretača za uključivanje holokausta kao teme u nastavu GOO-a bio je i stručni skup u organizaciji AZOO-a pod nazivom *Poučavanje o holokaustu i sprečavanju zločina protiv čovječnosti* održan u siječnju 2013. godine u Za-

grebu i Jasenovcu. Prikupljeno je znanje nakon skupa dodatno ohrabrilu i potaknulo da se tema holokausta unese u školski Izvedbeni plan nastave GOO-a i realizira. Nastavnici su sudjelovali i na mnogim daljnjim stručnim skupovima takve vrste čiji je organizator Agencija za odgoj i obrazovanje u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa, Spomen-područjem Jasenovac, Yad Vashemom, Memorijalom de la Shoah i radnom grupom za međunarodnu suradnju u području obrazovanja, sjećanja i istraživanja o holokaustu.

Pri poučavanju o holokaustu koristili smo sljedeće upute usvojene na spomenutim skupovima:

- jasno definirati pojmove: holokaust, genocid, rasizam, antisemitizam, stereotipi, predrasude
- prezentirati kako su Židovi i sve žrtve nacističkog progona ostalih naroda živjeli prije Drugog svjetskog rata, kako je bilo prije, što su sve izgubili, kakvi su to ljudi bili prije holokausta
- opisati položaj Židova u kontekstu europske i svjetske povijesti
- objasniti što su nacistička ideologija i rasni zakoni
- uključiti studije o stvarnim slučajevima iz života i svjedočenja preživjelih, njihova pisma i dnevnike
- razviti osjećaj empatije prema žrtvama
- uživljavati se u situacije, priče pojedinaca i moralne dvojbe
- učenici će istražiti i analizirati pojedine stvarne slučajeve te samostalno donijeti zaključke.

Zašto poučavati o holokaustu?

Prema *Smjernicama za poučavanje o holokaustu (Radna skupina za obrazovanje MZOS-a 2005)* navode se, među ostalima, sljedeće:

- „Holokaust treba proučavati jer bio je temeljni izazov osnovama civilizacije.”

- „... može produbiti svijest o mogućnosti genocida u današnjem svijetu.”

- „Proučavanje holokausta pomaže učenicima i studentima da bolje shvate razvijanje predrasuda, rasizma, antisemitizma i stereotipa u bilo kojem društvu. On im pomaže da razviju svijest o vrijednostima postojanja različitosti u pluralističkom društvu i da potiču senzibilnost za položaj manjina.”

- „Holokaust daje kontekst za istraživanje opasnosti koje nastaju zbog suzdržavanja od glasnog izjašnjavanja i indiferentnosti pred licem tiranije drugih.”

- „Učenici i studenti počinju shvaćati da je odgovornost građana u demokraciji naučiti prepoznati znakove opasnosti i znati kada reagirati.”

Posjet učenika Spomen-području Jasenovac organiziran je 7. lipnja 2013. godine. U sklopu posjeta održane su radionice za učenike te su učenici nakon povratka u svoje učionice opisali svoj doživljaj posjeta. Izvadak iz rada jedne tadašnje učenice 2. r. glasi: „Posjet Jasenovcu nas je potaknuo da postanemo bolji ljudi te da mi sami osiguramo da nam bude ljepša budućnost.”

Godine 2013. uspostavljen je kontakt s udrugom HERMES (Hrvatska edukacijska i razvojna mreža za evoluciju sporazumijevanja) iz Zagreba, odnosno Kućom Anne Frank iz Ni-

zozemske, te su otada nadalje realizirani uspješni projekti između udruge i škole od kojih treba posebno istaknuti postavljanje izložbe *Anne Frank - Povijest za sadašnjost* koja je posvećena holokaustu i stradanjima u ratovima. Prvo postavljanje izložbe kod nas bilo je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Izložba je do tada već bila realizirana u više od četrdeset zemalja. Organizator izložbe, udruga HERMES iz Zagreba, uz potporu Europske unije, dovela je izložbu u Hrvatsku, najprije u Zagreb 2013., a zatim u Rijeku, Split, Osijek, Čakovec i Daruvar 2014. godine. Izložbeni paneli postavljeni su u holu Ekonomske i turističke škole Daruvar s pozivom upućenim školama i građanstvu. Posebna vrijednost ove izložbe je u tome što ju vode pripremljeni i podučeni učenici koji, vodeći izložbom, educiraju druge učenike iz svoje i okolnih škola, a isto tako i građane.

Obilježavanje Dana sjećanja na žrtve holokausta 2014. - 2020.

Ovaj događaj već se niz godina zapaženo organizira u suradnji nekoliko partnera: Ekonomske i turističke škole Daruvar, UABA-e Daruvar i Glazbene škola Brune Bjelinskog Daruvar uz potporu Grada Daruvara. Svake nastavne godine priprema se prigodni program koji se izvodi krajem siječnja, najčešće 27. siječnja, na Dan sjećanja na žrtve holokausta. Program izvode učenici Ekonomske i turističke škole Daruvar i Glazbene škole Brune Bjelinskog u kinodvorani Pučkog otvorenog učilišta koja prima tri stotine osoba. Program je namjenski rađen za učenike i osmišljen tako da učenici učenicima približe ljudsku dimenziju stradanja u holokaustu u

svrhu oživotvorenja povijesti. Osim učenika Ekonomske i turističke škole Daruvar, program prate i učenici drugih srednjih daruvarskih škola – Gimnazije Daruvar i Tehničke škole Daruvar te učenici osmih razreda osnovnih škola i svi zainteresirani građani Daruvara.

2014. godina

Godine 2014. po prvi put je u Daruvaru organiziran Dan sjećanja na žrtve holokausta.

U osobnim pričama žrtava (pisma, dnevnički zapisi, svjedočanstva, osobne fotografije) prikazano je stradanje prvenstveno djece i vršnjaka kako bi se kod učenika razvio osobni odnos sa žrtvama i tako ih se osvijestilo o posljedicama nasilnih sukoba i zločinačkih ideologija. Dane su općenite informacije o holokaustu i logorima s posebnim naglaskom na Auschwitz te opće informacije o pravедnicima među narodima.

Primjeri iz sadržaja programa:

- čitana su pisma Sare i Yehiela (Jehiela) Gerliza iz Będzina, Poljska, koji su svoju kćer, jedinicu Ditu, u dobi od šest godina povjerali prijatelju po imenu Teodor Florczak i njegovoj ženi Jaroslavi; oni su se za nju brinuli tijekom rata, a kasnije su proglašeni pravедnicima među narodima

- pročitano je zadnje pismo, pisano na putu za Auschwitz, Hanne - Helene Goldberg koja je u Parizu uhvaćena prilikom bijega preko granice u Vichy, Francuska, te je deportirana u logor Drancy i Poitiers

- pročitana je priča o Dini Buechler, čiji je otac poslan u Jasenovac, a majka u Loborgrad te su se o njoj kao bebi brinuli Đina Beritić i njen

sin Tihomil koji su kasnije proglašeni pravедnicima među narodima

- pročitana je priča o Olegu Mandiću koji je kao dječak od 11 godina zatočen u Auschwitzu te bio među zadnjim preživjelima koji je iz njega izašao

- Zvezdana Drašner, tajnica UABA-e (Udruga antifašista i antifašističkih boraca grada Daruvara), predočila je svoje iskustvo nedavne posjete spomen-području bivšeg njemačkog logora smrti Auschwitzu

- na kraju programa svoje iskustvo iznijela je Vlasta Pilat, daruvarska profesorica, kći Franje i Lidije Grüner - dvoje pravédnika među narodima.

Slika 1. Scena iz programa 2014. godine – svjedočenje prof. Pilat o strahotama rata

2015. godina

Obilježavanje je ovaj put organizirano uz sudjelovanje glazbene škole čiji su profesori i učenici uveličali program izvođenjem skladbe posvećene Itzaku Perlmanu iz filma *Schindlerova lista* i skladbu *Španjolski ples*, op.12 br. 5, M. Moszkowskog. Konceptcija programa bila je ista kao i 2014. godine - učenici koji učenicima, ali

i široj javnosti prenose poruku žrtava osobnim pričama. Naglasak je stavljen na logor Auschwitz obilježavajući 70. obljetnicu njegova oslobođenja.

Kao primjere iz sadržaja programa navodim sljedeće:

- zapis iz dnevnika židovskog mladića Yarden, člana židovske mladeži, o progonu Židova u Lodzu

- pismo Ellie Kulka, žene zatvorenika br. 73 043, koje je napisala svom mužu dana 30. 6. 1944. godine dok je čekala da bude odvedena u plinsku komoru

- pismo roditelja Chane i petogodišnjeg sina Petye prokrijumčarenih iz geta Kovno njihovim spasiteljima - Mikašu i Eleni Lukauskas

- pismo Pinchasa Eisnera, Židova iz Budimpešte, koje je napisao svom starijem bratu Mordechaiu pet dana prije nego je odveden iz svog doma u Budimpešti na mjesto pored samog grada, gdje je strijeljan sa sedamdeset drugih Židova iznad jame koju su sami morali iskopati

- na kraju je prikazan film *Povratak posljednjeg*, priča Olega Mandića o njegovu zatočeništvu, odnosno djetinjstvu u Auschwitzu.

2016. godina

Od 25. do 28. siječnja 2016. godine u Daruvaru je po prvi puta održan Državni stručni skup pod nazivom „Poučavanje o holokaustu i sprečavanju zločina protiv čovječnosti“ u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje iz Zagreba. Suradnici u organizaciji bili su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta i međunarodne organizacije Yad Vashem iz Izraela i Memorial de La Shoah iz Francuske.

Na skupu je predstavljen vlastiti amaterski dokumentarni film *Sjećanje za budućnost* kao rezultat zajedničkog rada Ekonomske i turističke škole Daruvar i UABA-e Daruvar sa svjedočenjem troje građana Daruvara koji su preživjeli strahote Drugog svjetskog rata. U filmu sudjeluju učenici Ekonomske i turističke škole Daruvar. Također je prikazan u dvorani gradskog kina 29. siječnja povodom Dana obilježavanja sjećanja na žrtve holokausta učenicima i građanima. Tijekom programa čitane su pjesme Daruvarčanina Njegovana Stareka koje povezuju patnje i stradanja Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata.

Prisutnom gledateljstvu obratila se Zvezdana Drašner, tajnice UABA-e, sljedećom porukom: „Okupljeni radi onih kojih više nema, a zbog onih koji će doći, današnjim programom odajemo počast svim žrtvama holokausta i zločina protiv čovječnosti. Stojeći ponizno pred žrtvom nevinih, pred žrtvom onih koji su stradali zato što su bili drugi i drukčiji, danas se sjećamo.”

2017. godina

Prikazan je dokumentarni film *Gospoda iz stana br. 6* koji govori o životu židovske umjetnice Alice Hertz Sommer, osobe koja je preživjela holokaust i doživjela 109 godina. Film je britanske proizvodnje i nagrađen Oscarom, a snimljen je na temelju knjige *Stoljeće mudrosti* autorice Caroline Stoessinger s predgovorom Václava Havela. Iz sadržaja filma proizlaze pozitivne i bezvremenske poruke mladima o miroljubivosti, staloženosti i prijateljstvu te čovjekoljublju kao vječnim ljudskim vrijednostima. Program

je izveden uz prigodan izbor svjedočanstava o holokaustu u obliku pjesama koje su izvodili učenici s ciljem poučavanja o sprečavanju zločin protiv čovječnosti i gradnji suvremenog društva bez nasilja, predrasuda i stereotipa.

2018. godina

Prikazan je dokumentarni film *Neprežaljeni*, snimljen unutar Odsjeka za nacionalne manjine, iseljeničtvo i civilno društvo Hrvatske radiotelevizije. Film je dobio nagradu Hrvatskog novinarskog društva za televizijsko novinarstvo za 2016. godinu. Govori o stradanju Roma u Drugom svjetskom ratu. Redateljica filma je Ljiljana Mandić, scenaristica Marijana Kranjec, snimatelj Tomislav Trumbetaš, a urednica Daniela Draštata.

2019. godina

Tijekom programa učenici su čitali izvatke iz posljednjih pisama žrtava svojim voljenima i prigodnu pjesmu E. Kiševića *Sijeda djeca* čime su podsjetili na besmisao mržnje i rata. Prikazan je dokumentarni film *Joeova violina, SAD*, u režiji Kahane Cooperman, nagrađen Oscarom za najbolji kratki dokumentarni film na 89. dodjeli Oscara. U filmu 91-godišnjak, koji je preživio holokaust, poklanja svoju sedamdeset godina staru violinu lokalnom glazbenom udruženju. Violina je dana dvanaestogodišnjoj djevojčici iz jednog od najsiriomašnijih američkih krajeva. Film pokazuje kako snaga glazbe donosi svjetlo u najmračnija vremena i kako mali čin može imati veliki utjecaj na povezanost ljudi različitih generacija i kultura.

2020. godina

Održana je projekcija igrano-dokumentarnog filma *Dnevnik Diane Budisavljević* u dvorani gradskog kina koja se ponavljala uzastopno tri dana kako bi obuhvatila sve zainteresirane škole i građane. Projekciji je prisustvovala i redateljica Diana Budisavljević s kojom su učenici odmah nakon projekcije razgovarali o filmu i izrazili svoja mišljenja.

Priznanja i nagrade Ekonomskoj i turističkoj školi Daruvar za provedbu Građanskog odgoja i obrazovanja

Medalja Bjelovarsko-bilogorske županije, 9. lipnja 2014.

Prigodom obilježavanja Dana Bjelovarsko-bilogorske županije škola je primila Medalju Bjelovarsko-bilogorske županije, posebnog javnog priznanja koje se dodjeljuje građanima i pravnim osobama koje su svojim radom i djelovanjem i demokratskim usmjerenjem pridonijeli promicanju i ugledu županije.

Priznanje Mirotvorna škola 2015, 9. prosinca 2015.

Povodom Međunarodnog dana ljudskih prava u Hrvatskom narodnom kazalištu u Osijeku učenicima i nastavnicima Ekonomske i turističke škole Daruvar svečano je dodijeljeno priznanje *Krunoslav Sukić - MIROTVORNA ŠKOLA* za poticanje odgoja za mir, nenasilje i suradnju te solidarno i uključivo sudjelovanje u unapređivanju života svoje školske i lokalne zajednice. Priznanje je dodijelio Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek. Te godine prvi

put dodijeljeno je priznanje Mirotvorna škola kojim se želi poticati odgoj za mir u osnovnim i srednjim školama te istaknuti doprinos školske zajednice u građenju kulture nenasilja.

Slika 2. Dodjela priznanja MIROTVORNA ŠKOLA 2015. predstavnicima škole - ravnateljica Dinka Kavalir, profesorica Radmila Frantal i učenici

Zaključak

Opisani rad s posebnim naglaskom na jednu od dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja - ljudsko-pravnu dimenziju, rezultat je predanog i hrabrog rada nekolicine osoba s mla-

dima koje s entuzijazmom pristupaju rasvjetljavanju ozbiljnih problema iz povijesti i njihovim posljedicama u sadašnjosti. Teme kao što su holokaust, genocid, nasilni sukobi između naroda i njihove posljedice za čovječanstvo vječne su teme o kojima treba razgovarati s djecom, ne samo kao o povijesnim činjenicama, već ih predstaviti kao „žive teme“ koje su stalno prisutne „tu i sada“ i mogu se dogoditi u budućnosti. Odgoj u nenasilnoj i prijateljskoj društvenoj klimi i multikulturnom okruženju pripada nama svima: od roditelja do svih odgajatelja, učitelja, nastavnika, pedagoga, vanjskih suradnika škole. To je težak zadatak koji traži hrabre ljude, učitelje plemenitog duha.

U konkretnom slučaju potrebno je zahvaliti ustrajnim nastavnicima i ravnateljici Ekonomske i turističke škole Daruvar koji njeguju otvoreni demokratski duh škole prema svemu što može doprinijeti stvaranju kvalitetnih mladih ljudi. Također je potrebno zahvaliti postojećim strukturama lokalne i županijske vlasti na podršci u radu, a posebno stručnjacima i humanistima iz raznih organizacija civilnog društva te Udruzi antifašista i antifašističkih boraca grada Daruvara i Glazbenoj školi Brune Bjelinskog iz Daruvara.